

A True Love Story: De romantische en seksuele ontwikkeling van adolescenten in het dagelijks leven

Wieke Dalenberg¹, Greetje Timmerman¹, Saskia Kunnen², Paul van Geert²

¹Rijksuniversiteit Groningen, Jeugdstudies

²Rijksuniversiteit Groningen, Ontwikkelingspsychologie

Samenvatting

Binnen het grootschalige longitudinale Project STARS (Studies naar Trajecten van Adolescente Relaties en Seksualiteit) heeft de Rijksuniversiteit Groningen het vierde deelproject uitgevoerd: een explorerend *mixed-methods* (kwalitatief en kwantitatief) onderzoek waarin adolescenten (n=306; 12-17 jaar) een dagboek hebben bijgehouden over hun dagelijkse ervaringen met liefde en seks, waaronder een deel van de jongeren twee jaar lang. De vraag hierbij was: hoe ontwikkelen adolescenten zich op romantisch en seksueel gebied - kijkend naar dagelijkse ervaringen -, en op welke manier spelen dagelijkse gesprekken met ouders over liefde en seks een rol in deze ontwikkeling? Er wordt een brede definitie van seksualiteit gehanteerd om ook de ontluikende romantische en seksuele ontwikkeling van jongeren in kaart te brengen. Dit artikel toont de bevindingen van twee studies van Deelproject 4. De resultaten laten onder andere zien dat de romantische aspecten van seksualiteit een grotere plek in de dagelijkse beleving innemen dan expliciet seksuele onderwerpen. De grote focus op romantische onderwerpen in de dagelijkse beleving van jongeren is een reden om in de seksuele voorlichting ook aandacht te besteden aan romantische aspecten van seksualiteit.

Dit artikel beschrijft de belangrijkste bevindingen van twee deelstudies van Project STARS Deelproject 4 (Dalenberg, 2016; zie Deković et al., 2016 voor een beschrijving van alle vier deelprojecten), waarin is onderzocht hoe de ontluikende seksualiteitsontwikkeling van adolescenten verloopt, kijkend naar dagelijkse ervaringen, en op welke manier dagelijkse gesprekken met ouders over liefde en seks een rol spelen in deze ontwikkeling.

Naarmate adolescenten zich seksueel ontwikkelen, komen zij in aanraking met nieuwe, relatief onbekende situaties (bijvoorbeeld, voor het eerst contact maken met een potentiële liefdespartner). Deze situaties brengen onzekerheden met zich mee. Ook kunnen mogelijke negatieve invloeden van het vrij toegankelijke Internet beangstigend zijn voor ouders (Doornwaard, van den Eijnden, Vanwesenbeeck, & Ter Bogt, 2016). Ouders kunnen jongeren steunen en begeleiden in hun romantische en seksuele ontwikkeling door gesprekken over seksualiteit met hen te hebben (Dilorio & Pluhar,

2003; Van de Bongardt, Reitz, & Deković, 2016). Daarom worden ouders steeds meer gestimuleerd (door wetenschap en praktijk) om reeds op jonge leeftijd met hun kind in gesprek te gaan over seksualiteit.

De onderzoeksliteratuur over de romantische en seksuele ontwikkeling van adolescenten wordt gedomineerd door retrospectieve, abstracte vragenlijsten (eenmalig terugkijkend op het verleden door het invullen van een gestructureerde lijst van onderwerpen) en concentreert zich met name op duidelijke markeringen, voornamelijk romantische relaties (verkering) en seksueel gedrag (vooral geslachtsgemeenschap) (Deković et al., 2016). Echter, ons onderzoek voegt belangrijke inzichten toe aan bestaande kennis over de romantische en seksuele ontwikkeling door adolescenten zelf aan het woord te laten: door een dagboekmethode te gebruiken is het mogelijk unieke informatie te verkrijgen over de dagelijkse beleving van adolescenten tijdens hun romantische en seksuele ontwikkeling.

Om deze dagelijkse beleving van seksualiteit in kaart te brengen, wordt een brede definitie van seksualiteit gehanteerd (WHO, 2012) die de focus van eerder empirisch onderzoek op twee manieren uitbreidt. Ten eerste bestaat ontluikende seksualiteit uit seksuele gedragingen (bijvoorbeeld, tongzoenen, geslachtsgemeenschap), maar ook uit interne representaties van (toekomstige) seksuele ontmoetingen (bijvoorbeeld, fantasieën, verlangens en gevoelens van onzekerheden). Ten tweede gaat seksualiteit niet alleen over

Drs. W.G. Dalenberg, postdoctoraal onderzoeker

Prof. dr. M.C. Timmerman, hoogleraar

Dr. E.S. Kunnen, universitair docent

Prof. dr. P.L.C. van Geert, emeritus hoogleraar

Correspondentieadres: Drs. Wieke G. Dalenberg, Pedagogische Wetenschappen: Jeugdstudies, Rijksuniversiteit Groningen, Grote Rozenstraat 38, 9712 TJ, Groningen. E: w.g.dalenberg@rug.nl

Ontvangen: 26 mei 2016; Geaccepteerd: 2 november 2016

expliciet seksuele onderwerpen (bijvoorbeeld, seksuele fantasieën of gedragingen), maar ook over de romantische aspecten zoals verliefd zijn of ervaringen in een romantische relatie (Lefkowitz, Gillen, & Vasilenko, 2011).

Voortbordurend op deze romantische aspecten van seksualiteit, zien we in de onderzoeksliteratuur over theorieën van romantische ontwikkeling (*Romantic developmental stage theory*) dat er ruwweg drie stadia worden onderscheiden (Connolly & McIsaac, 2011; Meier & Allen, 2009). Adolescenten ontwikkelen hun romantische ervaringen startend met een interne oriëntatie van romantische en seksuele fantasieën en affiliaties (eerste stadium), via verschillende romantische en seksuele interacties en kortdurende relaties, ofwel 'daten' (tweede stadium), naar een romantische relatie tussen twee individuen die overeenkomsten heeft met een volwassen romantische relatie en waarin vriendschap en emotionele steun een grote rol speelt (derde stadium). Vervolgens kan deze romantische relatie verbroken worden en via nieuwe beginnende romantische en seksuele affiliaties en interacties, kan de adolescent wederom een romantische relatie aangaan etcetera. De ontwikkeling van seksualiteit is een doorgaand proces van verandering dat niet alleen in de adolescentietijd voortduurt, maar zich ontwikkelt door het hele leven van de mens.

Seksualiteit is een complex samenspel tussen biologische, psychologische en sociale invloeden die tot uiting komen in de dagelijkse ervaringen: hoe adolescenten in het dagelijks leven zelf hun romantische en seksuele ontwikkeling ervaren. Om meer inzicht te krijgen in de (ontluikende) seksualiteitsontwikkeling onder jongeren heeft de Rijksuniversiteit Groningen Deelproject 4 uitgevoerd van het overkoepelende Project STARS (Studies naar Trajecten van Adolescente Relaties en Seksualiteit). Dit onderzoek heeft zich tot doel gesteld om de seksualiteitsontwikkeling vanuit het unieke perspectief van jongeren zelf intensief longitudinaal in kaart te brengen door gebruik te maken van anonieme semigestructureerde dagboeken gedurende twee jaar. In dit artikel wordt antwoord gegeven op de explorerende vraag van Deelproject 4, namelijk: hoe verloopt de (ontluikende) seksualiteitsontwikkeling van adolescenten, kijkend naar dagelijkse ervaringen, en op welke manier spelen dagelijkse gesprekken met ouders over liefde en seks een rol in deze ontwikkeling?

De resultaten van Deelproject 4 bestaan in totaal uit vier deelstudies¹. In dit artikel worden de belangrijkste bevindingen van twee reeds gepubliceerde deelstudies besproken. De eerste deelstudie gaat in op de dagelijkse beleving van romantische en seksuele ontwikkeling (Dalenberg, Timmerman, Van Geert, & Kunnen, 2016b). De tweede deelstudie beschrijft dagelijkse gesprekken

over liefde en seks tussen adolescenten en hun ouders, en kijkt naar de relatie tussen deze gesprekken met de dagelijkse beleving over romantische en seksuele ontwikkeling (Dalenberg, Timmerman, Kunnen, & Van Geert, 2016a).

Methode

In de twee deelstudies is gebruik gemaakt van de dagboek-dataset verzameld binnen Project STARS (Deković, Van Aken, Ter Bogt, & Van Geert, 2010). Voor een uitgebreide beschrijving van de methode verwijzen we naar de publicaties van de deelstudies (Dalenberg et al., 2016a; Dalenberg et al., 2016b).

Participanten

De eerste deelstudie beschreven in dit artikel is tevens de eerste studie dat binnen Deelproject 4 is uitgevoerd. Voordat de tweejarige dataverzameling begon, is er een eerste deelstudie uitgevoerd onder 183 adolescenten (58% meisjes, $M_{\text{leeftijd}}=14,86$; 42% jongens, $M_{\text{leeftijd}}=14,8$) op een VMBO-school. Zij vulden eenmalig het dagboek in, op een computer in de klas. Het doel was niet enkel de mogelijkheden te onderzoeken van een dagboek als onderzoeksmethode, maar ook het bestuderen van potentiële overeenkomsten en verschillen tussen de dagelijkse belevingen van adolescenten. De resultaten van deze deelstudie zorgde voor kleine aanpassingen aan de dagboekmethode en vervolgens kon het tweejarige dagboekonderzoek van start gaan.

Voor de tweede deelstudie beschreven in dit artikel werden gegevens gebruikt uit het tweejarige dagboekonderzoek (intensief longitudinale dataset). Om de jongeren niet te overvragen, werden ze gevraagd om zes periodes van zes weken verdeeld over twee jaar een dagboek in te vullen. Tevens vulden ze gedurende twee jaar zes maal een vragenlijst in. In totaal begonnen 123 adolescenten (81 vrouwen; $M_{\text{leeftijd}}=15,3$; $SD=1,3$) aan het dagboekonderzoek. In de tweede, derde, vierde, vijfde en zesde periode waren dit respectievelijk 98, 85, 75, 67 en 65 adolescenten ($M_{\text{leeftijd}}=15,2$; $SD=1,2$).

Meetinstrument

Dagboek. Het dagboek bestond uit twee delen: 1) dagelijkse beleving van romantische en seksuele ontwikkeling en 2) dagelijkse gesprekken met ouders over liefde en seks. In het eerste deel werden jongeren gevraagd om hun persoonlijke ervaringen op te schrijven door een algemene vraag te beantwoorden: "Wat heeft jou de afgelopen week het meest beziggehouden als het gaat om verliefd, flirten, uitgaan, seks, intimiteit, verkering en/of alles wat daarbij komt kijken? Het gaat over een onderwerp waar je aan denkt en dat sterke gevoelens bij je oproept". Op dezelfde manier als bij het eerste deel werd in het tweede deel gevraagd naar

¹ Het proefschrift met een uitgebreide en complete beschrijving van alle deelstudies is vanaf november 2016 bij de eerste auteur op te vragen.

dagelijkse gesprekken met ouders over liefde en seks; of de adolescent in de afgelopen week een gesprek over liefde en/of seks met hun ouder(s) heeft gehad.

Vragenlijst. Naast demografische gegevens, werd met behulp van een vragenlijst onder andere romantisch en seksueel gedrag uitgevraagd. Adolescenten gaven aan of ze ooit weleens hebben getongzoend (ja/nee) en of ze ooit weleens verder zijn gegaan dan strelen onder de kleding (ja/nee; zo ja, wat heb je dan wel eens gedaan?). De romantische ervaringen werden geïnventariseerd door te vragen of ze ooit weleens verliefd waren geweest (ja/nee), romantische relatie (verkering) hadden gehad (ja/nee), en of ze een romantische relatie hadden tijdens de onderzoeksperiode (ja/nee).

Codering en analyse

Voor de verschillende deelstudies gebruikten we een *mixed-methods design*. Ten eerste werd de data kwalitatief geanalyseerd door de dagboekdata in coderingen onder te brengen met behulp van de constant vergelijkmethode (Boeije, 2010). Hoewel we expliciet vroegen naar onderwerpen over seksualiteit (in de brede zin), schreven adolescenten zowel in de pilotstudie als in de longitudinale dataverzameling ook over andere onderwerpen. De dagboekrapportages werden voor elk deelonderzoek in eerste instantie gecodeerd in onderwerpen over seksualiteit (in de brede zin) en andere onderwerpen.

Ten tweede werden deze coderingen (en vragenlijstgegevens) gebruikt om (wanneer mogelijk) kwantitatieve analyses te verrichten. Deze kwantitatieve analyses toetsten in hoeverre groepen adolescenten (bijvoorbeeld jongens versus meisjes, onervaren vs. ervaren) van elkaar verschilden op bijvoorbeeld de frequentie (%) van bepaalde onderwerpen in de dagelijkse beleving. De analyses waren onder andere Monte Carlo analyses, Chi-kwadraat analyses of t-toetsen, afhankelijk van de dataset en vraagstelling.

Resultaten

Dagelijkse beleving van seksualiteit

Over het algemeen zagen we in alle deelstudies van Deelproject 4 dat niet elke adolescent constant bezig is met liefde en seks. Hoewel er expliciet gevraagd is naar de beleving over liefde en seks, rapporteerden de adolescenten ook over andere thema's, bijvoorbeeld leeftijdsgenoten ("Ik ben zo teleurgesteld in een vriendschap op dit moment"), school ("Ik moet leren, leren, leren... het is namelijk tentamenweek he?"), vrijetijdsbesteding ("Ik ben al meerdere keren gehacked op een spel deze week.."). Liefde en seks was één van de onderwerpen waar adolescenten mee bezig zijn in het dagelijks leven. Binnen de onderwerpen die over liefde en seks gingen, zagen we dat veruit de meeste onderwerpen over de romantische aspecten gingen ("Ik begin een goede vriendin leuk te vinden. Ik weet alleen niet of het wel zo'n goed idee is.") vergeleken met fysiek seksuele onderwerpen ("Eigenlijk wil hij het al doen, ik

wil het ook. Maar ik wil het eigenlijk ook weer niet."). Dit resultaat gold voor zowel seksueel actieve als inactieve adolescenten.

In de eerste deelstudie die we in dit artikel beschrijven, schreven 183 adolescenten ($M_{leeftijd}=14,86$) over hun dagelijkse beleving van seksualiteit (Dalenberg et al, 2016b). Hoewel adolescenten unieke dagelijkse romantische en seksuele ervaringen beschreven, was het mogelijk om, geïnspireerd door *Romantic developmental stage theory* (Connolly & McIsaac, 2011; Meier & Allen, 2009), de ervaringen te groeperen van een beginnend romantisch ontwikkelingsstadium (bijvoorbeeld, verliefd: "ik ben zo ontzettend verliefd!") via een midden ontwikkelingsstadium van explorerende interacties (bijvoorbeeld, beginnend contact: "ik vind een jongen leuk en we zijn nu een beetje aan het daten") naar een eindstadium van daadwerkelijke ervaringen binnen een romantische relatie (bijvoorbeeld, een afspraak met een romantische partner: "mijn vriendje komt zometeen langs, ik heb zo'n zin om hem weer te zien!").

In overeenstemming met eerdere studies zagen we dat over het algemeen meisjes, oudere en meer ervaren adolescenten gemiddeld meer bezig zijn met liefde en seks dan jongens, jongere en minder ervaren adolescenten (Bowker, et al., 2012; De Graaf, et al., 2012; Doornwaard et al., 2014; Mosher et al., 2005; Richards et al, 1998). Meisjes zijn weliswaar over het algemeen meer bezig met liefde en seks, maar de kwalitatieve resultaten lieten ook zien dat jongens die ervaringen over hun romantische en seksuele ontwikkeling rapporteerden, zich hetzelfde uitdrukken als meisjes. Deze bevinding is opmerkelijk. Anders dan eerdere studies, zijn meisjes niet meer geneigd om over relationele of romantische aspecten van seksualiteit te rapporteren en jongens niet meer over expliciet seksuele onderwerpen (Doornwaard, Moreno, Van den Eijnden, Vanwesenbeeck, & Ter Bogt, 2014; Feiring, 1996; McIsaac, Connolly, McKenney, Pepler, & Craig, 2008; Montgomery, 2005). Wellicht ontlokt de meer open methode van vragen in een dagboekonderzoek voor minder verschillen tussen jongens en meisjes ten aanzien van onderwerpen over seksualiteit. Vervolgonderzoek zou verder kunnen focussen op in hoeverre jongens en meisjes van elkaar verschillen als het gaat om hun *dagelijkse beleving* van seksualiteit.

Over zijn algemeenheid lieten de resultaten zien dat oudere adolescenten gemiddeld meer ervaringen rapporteerden over liefde en seks dan jongere adolescenten. De verwachting was dat oudere adolescenten inhoudelijk ook meer over ervaringen binnen een romantische relatie zouden rapporteren dan jongere adolescenten, omdat eerder onderzoek liet zien dat oudere jongeren over het algemeen meer ervaren zijn ten opzichte van liefde en seks (Connolly, Craig, Goldberg, & Pepler, 2004; De Graaf et al., 2012; Richards, Crowe, Larson, & Swarr, 1998). In tegenstelling tot onze verwachting verschilden de dagboekrapportages van de

jongere en oudere adolescenten niet inhoudelijk. Kwalitatieve analyse liet zien dat zowel jonge als oudere adolescenten een variatie van meer én minder ervaren romantische en seksuele ervaringen beschreven. Deze uitkomst toont de grote variëteit van ervaringen tussen adolescenten ongeachte leeftijd aan, en daarnaast de typische veranderlijkheid van de romantische en seksuele ontwikkeling in de adolescentietijd (Brown, Feiring, & Furman, 1999).

Verdere kwalitatieve analyse liet zien dat contact maken een belangrijk thema was in de dagelijkse beleving van liefde en seks. Dit thema werd verschillend geuit afhankelijk van het romantisch ontwikkelingsstadium. De resultaten laten zien dat adolescenten die daadwerkelijk interacteren met een potentiële partner meer positieve gevoelens hebben en zelfverzekerdheid uitstralen dan adolescenten die nog geen contact hebben. Eerdere studies in het buitenland vonden een soortgelijk verband (Jackson, Jacob, Landman-Peters, & Lanting, 2001; Nieder & Seiffge-Krenke, 2001; Richards, Crowe, Larson, & Swarr, 1998). Een dagboekrapportage van een 14-jarig meisje dat een romantische relatie heeft, illustreert de zelfverzekerdheid ten opzichte van contact maken met haar vriend: "Ik zat te denken aan mijn vriendje. Ik wil zo graag naar hem toe en met hem zoenen. (...) Maar goed, we hebben verking, dus ik kan zo naar hem toe gaan als ik zou willen! (...) Adolescenten die in een middenstadium zitten van explorerende interacties ervoeren ook geen onzekerheden met betrekking tot contact met een potentiële romantische partner; een 13-jarige jongen schreef: "(...) en ik vond een meisje leuk die ook op dat feestje was. (...) Ik vond mezelf best cool toen ik haar ontmoette, en nu zijn we vrienden en ze is al een keer bij me langs geweest." In tegenstelling tot het voorgaande, illustreert de volgende dagboekrapportage van een 16-jarig meisje in een beginstadium van romantiek dat het nog helemaal niet zo gemakkelijk is om contact te krijgen met iemand die je leuk vindt: "Ik ben verliefd op iemand (...) Ik wou dat ik niet zo verlegen was, want ik ben gewoon te verlegen om hem aan te spreken". De resultaten lijken te wijzen op dat het eerste contact met een potentiële liefdespartner een markeerpunt is in de romantische en seksuele ontwikkeling van adolescenten.

Dagelijkse gesprekken met ouders over seksualiteit

Ouders kunnen een significante rol spelen in de seksuele ontwikkeling van hun kinderen door met hen te praten over liefde en seks. Maar seksualiteit is een gevoelig onderwerp. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ouders en jongeren het moeilijk vinden om gesprekken over liefde en seks met elkaar te voeren (Affi, Joseph, & Aldeis, 2008; Jerman & Constantine, 2010; Widman, Choukas-Bradley, Helms, Golin, & Prinstein, 2014). Eerdere onderzoeken naar ouder-kind conversaties zijn veelal gericht op gesprekken over expliciet seks-gerelateerd gedrag; er zijn maar een paar studies die gesprekken over romantische ervaringen hebben

geëxploreerd (met name relaties/verking) (Collins, Welsh, & Furman, 2009; Daddis & Randolph, 2010; Dilorio et al., 2003).

Om meer inzicht te krijgen in ouder-kind-communicatie over liefde en seks, schreven 66 adolescenten ($M_{\text{leeftijd}}=15,3$) één jaar lang over hun dagelijkse gesprekken met hun ouders (Dalenberg, et al., 2016b). Op deze manier konden we de beleving van het gesprek als het ware op het moment zelf wanneer het gesprek plaatsvond onderzoeken, zonder dat huidige betekenisgeving en vroegere ervaringen de beleving beïnvloedden. Hoewel we expliciet vroegen naar een gesprek over liefde en seks, schreven de adolescenten ook over bijvoorbeeld leeftijdsgenoten ("We praatten over een vriend die mij liet stikken."), school ("Ik vond dat mijn cijfers beter moesten zijn, maar mijn ouders probeerden mij ervan te overtuigen dat het zo goed genoeg was"), en vrijetijdsbesteding ("Mijn ouders wilden dat ik ging werken in de zomervakantie, maar ik had daar niet zoveel zin in").

Over het algemeen zagen we dat een gering aantal adolescenten (32%) gedurende één jaar minstens één dagelijks gesprek over liefde en seks met hun ouders hebben gehad. Dit is veel minder dan de verwachting gebaseerd op grootschalig Nederlands vragenlijst-onderzoek (De Graaf, et al., 2012). In dit onderzoek kwam namelijk naar voren dat meer dan de helft van de adolescenten regelmatig over verliefdheid en relaties praat met hun ouders (De Graaf, et al., 2012). Mogelijk denken adolescenten dat ze meer gesprekken over liefde en seks met hun ouders voeren dan dat er in het dagelijks leven daadwerkelijk plaatsvindt. Immers, door 'recall bias' (herinneringsbias) kunnen eenmalige vragenlijstgegevens een vertekend beeld geven van wat adolescenten in het dagelijks leven bespreken met hun ouders. Deze bevinding lijkt ook te wijzen op het belang van formele seksuele educatie: wellicht praten jongeren liever met anderen dan hun ouders over liefde en seks.

Een ander resultaat was dat de dagelijkse gesprekken met ouders voornamelijk gingen over de romantische aspecten van seksuele ontwikkeling (met name verliefdheden en relaties). Bijvoorbeeld een 15-jarig meisje beschreef een gesprek met haar moeder: "We bespraken hoe ik het uit kon maken met mijn vriendje. Wat ik moet doen en wat ik moet zeggen." Deze bevinding is in overeenstemming met eerder vragenlijst-onderzoek (De Graaf et al., 2012; De Looze, Constantine, Jerman, Vermeulen-Smit, & Bogt, 2014), en geeft daarmee aan dat onderzoek, dat vooral gefocust is op expliciet seksuele onderwerpen, mogelijk een deel van de dagelijkse gesprekken over seksualiteit mist.

De resultaten lieten daarnaast zien dat adolescenten gesprekken met ouders over liefde en seks verschillend ervoeren afhankelijk van het romantisch ontwikkelingsstadium waarin de adolescent zich bevond. Adolescenten die geclassificeerd werden in een hoger romantisch ontwikkelingsstadium (ervaringen met een

romantische relatie) gingen in gesprek met hun ouders. Adolescenten met een lager romantisch ontwikkelingsstadium (beginnende ervaringen) vermeden de dagelijkse gesprekken met hun ouders over liefde en seks. Deze adolescenten hadden geen ervaringen met een romantische relatie binnen de onderzoeksperiode. Zij hadden alleen fantasieën en beginnend contact met potentiële romantische partners. Deze resultaten ondersteunen eerder vragenlijstonderzoek met een expliciet seks-gerelateerde focus die vonden dat ouders over het algemeen seks-gerelateerde onderwerpen aanpassen aan de persoonlijke ervaringen van hun kinderen (Beckett et al., 2010; Miller & Whitaker, 2001; Raffaelli, Bogenschneider, & Flood, 1998). Deze deelstudie liet zien dat ook het romantisch stadium een belangrijke factor kan zijn om al dan niet in gesprek te gaan met ouders over liefde en seks.

Conclusie

Project STARS Deelproject 4 is een eerste onderzoek dat de (ontluikende) seksualiteitsontwikkeling in het dagelijks leven van adolescenten op systematische wijze heeft geëxploreerd. Door een dagboekmethode te gebruiken onderzochten we de persoonlijke levens van adolescenten en kregen we informatie over hoe adolescenten hun seksuele ontwikkeling ervaren. De in dit artikel beschreven resultaten bestaan uit twee reeds gepubliceerde deelstudies van het gehele Project STARS Deelproject 4.

Uit de exploratieve resultaten over de seksuele ontwikkeling, zoals ervaren in het unieke dagelijks leven van adolescenten, kunnen we een drietal conclusies trekken. Ten eerste leerden de resultaten ons dat in de dagelijkse beleving de romantische ervaringen een grote rol spelen. Romantische en seksuele ervaringen kunnen niet los van elkaar gezien worden in seksualiteitsontwikkeling. Onderzoek richt zich echter vaak op één van deze onderwerpen (Lefkowitz, Gillen, & Vasilenko, 2011). Vervolgonderzoek zou hier verder op kunnen focussen door zowel de romantische als seksuele aspecten van seksualiteit te includeren.

Ten tweede laten de resultaten zien dat een groot gedeelte van de romantische en seksuele ontwikkeling reeds begint voordat de adolescent een openlijke romantische relatie heeft. Het huidige project is een eerste poging geweest om het veelal onzichtbare gedachtengoed van jongeren waarneembaar te maken. Om een compleet beeld van de romantisch en seksuele ontwikkeling te verkrijgen, is het noodzakelijk dat vervolgonderzoek zich ook focust op deze ontluikende beginperiode.

En, als laatste, lieten de deelstudies zien dat de romantische en seksuele ontwikkeling zeer divers is. Hoe de romantische en seksuele ontwikkeling verloopt voor een adolescent hangt af van verschillende persoons- en contextfactoren (Bronfenbrenner & Ceci, 1994; Van Geert, 2003). In ons onderzoek zagen we dat het romantisch stadium waarin de adolescent zich bevindt,

van beginnende verliefdheden tot het daadwerkelijk aangaan van een romantische relatie, belangrijk is voor de beleving van liefde en seks en ook voor het al dan niet aangaan van gesprekken met ouders. De exploratieve resultaten van het huidige onderzoek zouden als uitgangspunten kunnen dienen voor vervolgonderzoek om de individuele verschillen en subjectieve belevingen van romantische ervaringen verder in kaart te brengen.

Met dit exploratieve onderzoek hebben we een uniek inzicht gekregen in het dagelijks leven van adolescenten en hun beleving van seksualiteit. We hopen dat dit onderzoek voortgezet wordt door ook in toekomstig onderzoek een brede definitie van seksualiteit te hanteren. Op deze manier kunnen onderzoeksresultaten een bijdrage leveren aan seksuele voorlichting door, naast een beperkte kijk op seksualiteit dat alleen focust op de biologie van het menselijk lichaam en veilige seks, persoonlijke ervaringen over (toekomstige) romantische relaties en seksualiteit inzichtelijk te maken (Timmerman, 2009).

Literatuur

- Affi, T. D., Joseph, A., & Aldeis, D. (2008). Why can't we just talk about it?: An observational study of parents' and adolescents' conversations about sex. *Journal of Adolescent Research*, 23, 689–721.
- Beckett, M. K., Elliott, M. N., Martino, S., Kanouse, D. E., Corona, R., Klein, D. J., & Schuster, M. A. (2010). Timing of parent and child communication about sexuality relative to children's sexual behaviors. *Pediatrics*, 125, 34–42.
- Bronfenbrenner, U., & Ceci, S. J. (1994). Nature-nurture reconceptualized in developmental perspective: A bioecological model. *Psychological Review*, 101, 568–586.
- Brown, B. B., Feiring, C., & Furman, W. (1999). Missing the love boat - Why researchers have shied away from adolescent romance. In W. Furman, B. B. Brown, & C. Feiring (Eds.), *The Development of Romantic Relationships in Adolescence* (pp. 1–16). New York: Cambridge University Press.
- Boeije, H.R. (2010). *Analysis in Qualitative Research*. SAGE: London.
- Collins, W. A., Welsh, D. P., & Furman, W. (2009). Adolescent romantic relationships. *Annual Review of Psychology*, 60, 631–52.
- Connolly, J.A. & McIsaac, C. (2009). Romantic relationships in adolescence. In R.M. Lerner, & L. Steinberg, (Eds.) *Handbook of Adolescent Psychology* (pp. 104–193). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Daddis, C., & Randolph, D. (2010). Dating and disclosure: adolescent management of information regarding romantic involvement. *Journal of Adolescence*, 33, 309–20.
- Dalenberg, W. G., Timmerman, M. C., Kunnen, E. S., & Van Geert, P. L. C. (2016). Young people's everyday romance and sexual experiences in relation to sex-related conversations with parents: a diary study in the Netherlands. *Sex Education*, 6, 1–15.
- Dalenberg, W.G., Timmerman, M.C., Van Geert, P.L.C. & Kunnen, E.S. (in press). Adolescents' romantic and sexual experiences: snapshots from everyday life. *Cogent Social Sciences*.
- Deković, M., Van Aken, M.A.G., Ter Bogt, T., & Van Geert, P. (2011). *Sexuality and intimate relations of Dutch youth: Developmental trajectories and developmental context* [NWO Grant no. 431-99-018]

- Deković, M., Van de Bongardt, D., Baams, L., Doornwaard, S. M., Dalen-berg, W.G., Reitz, E., ... Van Geert, P.L.C. (2016). Ontwikkeling van romantische relaties en seksualiteit van Nederlandse adolescenten in context: Project STARS. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 40, 195-199.
- de Graaf, H., Kruijer, H., Van Acker, J., & Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: Eburon.
- De Looze, M., Constantine, N. A., Jerman, P., Vermeulen-Smit, E., & Ter Bogt, T. (2014). Parent-adolescent sexual communication and its association with adolescent sexual behaviors: A nationally representative analysis in the Netherlands. *Journal of Sex Research*, 2, 37-41.
- Dilorio, C., Pluhar, E., & Belcher, L. (2003). Parent-child communication about sexuality: A review of the literature from 1980-2002. *Journal of HIV / AIDS Prevention & Education for Adolescents & Children*, 5, 3-32.
- Doornwaard, S. M., Moreno, M. A., Van den Eijnden, R. J. J. M., Vanwesenbeeck, I., & Ter Bogt, T. F. M. (2014). Young adolescents' sexual and romantic reference displays on facebook. *Journal of Adolescent Health*, 55, 535-541.
- Doornwaard, van den Eijnden, Vanwesenbeeck, & Ter Bogt (2016). It's kind of an exciting story: De rol van het Internet in de adolescentie seksuele ontwikkeling. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 40, 212-218.
- Feiring, C. (1996). Concepts of romance in 15-year-old adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 6, 181-200.
- Jackson, S., Jacob, M. N., Landman-Peeters, K., & Lanting, A. (2001). Cognitive strategies employed in trying to arrange a first date. *Journal of Adolescence*, 24, 267-79.
- Lefkowitz, E. S., Gillen, M. M., & Vasilenko, S. A. (2011). Putting the romance back into sex: Sexuality in romantic relationships. In Fincham, F.D. & M. Cui (Eds.), *Romantic relationships in emerging adulthood* (pp. 213-233). New York: Cambridge University Press.
- Martino, S. C., Elliott, M. N., Corona, R., Kanouse, D. E., & Schuster, M. A. (2008). Beyond the "big talk": the roles of breadth and repetition in parent-adolescent communication about sexual topics. *Pediatrics*, 121, e612-e618.
- Mclsaac, C., Connolly, J., McKenney, K. S., Pepler, D., & Craig, W. (2008). Conflict negotiation and autonomy processes in adolescent romantic relationships: an observational study of interdependency in boyfriend and girlfriend effects. *Journal of Adolescence*, 31, 691-707.
- Meier, A., and Allen, G. (2009). Romantic relationships from adolescence to young adulthood: Evidence from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *Sociological Quarterly*, 50, 308-35.
- Miller, K. S., & Whitaker, D. J. (2001). Predictors of mother-adolescent discussions about condoms: Implications for providers who serve youth. *Pediatrics*, 108, e28-e28.
- Montgomery, M. J. (2005). Psychosocial Intimacy and Identity: From early adolescence to emerging adulthood. *Journal of Adolescent Research*, 20, 346-374.
- Nieder, T., & Seiffge-Krenke, I. (2001). Coping with stress in different phases of romantic development. *Journal of Adolescence*, 24, 297-311.
- Raffaelli, M., Bogenschneider, K., & Flood, M. F. (1998). Parent-teen communication about sexual topics. *Journal of Family Issues*, 19, 315-333.
- Richards, M. H., Crowe, P. A., Larson, R., & Swarr, A. (1998). Developmental patterns and gender differences in the experience of peer companionship during adolescence. *Child Development*, 69, 154-63.
- Timmerman, M.C. (2009). Seksuele vorming en de persoonlijkheid van de leraar. *Pedagogiek* 1, 45-59.
- Van de Bongardt, D., Reitz, E., & Deković, M. (2016). Seksuele ontwikkeling tijdens de adolescentie in context: Relaties met ouders en leeftijdgenoten. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 40, 206-211.
- Van Geert, P. L. C. (2003). De dynamische systeemtheorie van ontwikkeling. In L. Verhofstadt-Denève, P. van Geert & A. Vyt (red.), *Handboek ontwikkelingspsychologie: Grondslagen en theorieën* (pp. 101-124). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- World Health Organization. (2012). Health topics: Sexual health. Retrieved from http://www.who.int/topics/sexual_health/en/

Financiering

"Project STARS" (Studies on Trajectories of Adolescent Relationships and Sexuality) werd gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek Seksualiteit (FWOS) [NWO Grant No. 431-99-018].

Summary

A true love story: Young people's romantic and sexual development in the context of everyday life

As a part of Project STARS (Studies on Trajectories of Adolescent Relationships and Sexuality), the University of Groningen conducted sub-project 4: An exploratory diary study about everyday experiences of young people's romantic and sexual development. Over the course of two years, young Dutch people (n=306; 13-17 years old) reported in a longitudinal mixed-methods (i.e. quantitative and qualitative) diary study about their everyday experiences of their (emergent) romantic and sexual development. The main research question was: How does young people's (emerging) romantic and sexual development progress, by focusing on adolescents' everyday experiences, and in what way do everyday conversations with parents play a role in this development? In order to do this, we used an extended definition of sexuality. This article is an overview of the main results of two studies of sub-project 4. In general, results showed that young people are more concerned with romantic aspects of their romantic and sexual development than about explicit sexual acts. The vast amount of romantic expressions in the diaries could guide research and practice so as to incorporate romantic aspects in their studies and sexual health programs.

Keywords: romantic and sexual development, longitudinal diary study, mixed-methods Project STARS

Trefwoorden: romantische en seksuele ontwikkeling, longitudinale dagboekstudie, mixed-methods, Project STARS